บทที่ 3
ลักษณะทางสังคมและประเพณีต่าง ๆ

ลักษณะครอบครัว

ในอดีตลักษณะครอบครัวของชาวพวนจะเป็นแบบครอบครัวขยาย (Extended) คือ ในครอบครัวหนึ่งจะประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 2 ชั่วคนขึ้นไป อาทิเช่น พ่อ แม่ ลูก ตา ยายหรือ พี่ ป้า น้า อา รวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ทุกคนในครอบครัวจะเป็นแรงงานที่สำคัญในไร่นา เว้นตายายซึ่งแก่เฒ่าไม่สามารถทำงานได้ก็จะเลี้ยงหลานอยู่กับบ้าน ในการเลี้ยงดูก็จะสอดแทรกเรื่องราวที่เกี่ยวกับบรรพบุรุษพวนตั้งแต่สมัยอยู่ประเทศลาวให้ลูกหลานฟัง เป็นการปลูกฝังให้คนพวนรักถิ่นกำเนิดตน รักพวกพ้อง มีความสามัคคีในหมู่ตน ดังนั้นเมื่อมีเทศกาลงานบุญที่สำคัญทุกคนจะพร้อมใจกันกลับมาประกอบพิธีกรรม โครงสร้างของครอบครัวของลาวพวนนั้น แต่เดิมจะนิยมแต่งงานในหมู่พวกเดียวกัน หนุ่มสาวมักจะพบปะกันในงานบุญหรือประเพณีต่าง ๆในหมู่บ้านเท่านั้น เพราะปกติผู้หญิงจะต้องทำงานเป็นแม่ศรีเรือนอยู่กับบ้านไม่มีโอกาสพบปะกับหนุ่ม ๆ จะมีเพียงการละเล่นของหมู่บ้าน ดังเช่น ในเทศกาลลงข่วง (รายละเอียดอยู่ในหน้าที่ 48) หรือกรณีที่หนุ่มสาวบางคู่ที่ต้องพาวัวไปเลี้ยงที่ทุ่งนาไกลจากหมู่บ้านก็จะได้พบปะกัน เมื่อชายหญิงชอบพอที่จะอยู่ร่วมกัน ทางฝ่ายผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะมีการจัดพิธีสู่ขอฝ่ายหญิง โดยจะจัดให้มีพิธีหมั้นและแต่งในวันเดียวกัน พิธีการแต่งงานของลาวพวนจะไม่มีการแห่ขันหมาก แต่จะต้องมีการ "แห่เขย" เมื่อเจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว ในขบวนแห่จะมีคนสะพายดาบและหีบ (โดยทั่วไปจะเป็นหีบโบราณ) เพื่อแสดงว่าเป็นคนเข้มแข็งมีความขยันหมั่นเพียร สามารถจะปกป้องและให้ความสุขกับเจ้าสาว (ลูกเพ้อ) ได้ ส่วนหีบหมายถึง การที่จะต้องไปร่วมทุกข์ร่วมสุขอยู่กินด้วยกัน รูปแบบการแต่งงานของลาวพวน โดยเฉพาะขั้นตอนของการแห่เขยเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานโดยการให้ความสำคัญทางฝ่ายหญิง (Matrilocal) อย่างน้อยช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงนี้ลักษณะครอบครัวจะเป็นแบบครอบครัวขยาย ลูกเขยที่เข้ามาอยู่ใหม่จะช่วยเหลือพ่อตาแม่ยาย หรือทำร่วมกับมรดกที่ได้รับจากพ่อแม่ตน ซึ่งผลผลิตที่ได้ถือว่าเป็นผลผลิตร่วมในครอบครัว พ่อตาแม่ยายมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆในครอบครัว ลูกสาวและลูกเขยก็ต้องฟังคำสั่ง

เมื่อลูกสาวและลูกเขยมีบุตร เด็กจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากญาติทางฝ่ายแม่ ไม่ว่าจะเป็นลุงป้า น้า ตา ยาย ซึ่งจะช่วยกันอบรมสั่งสอนจริยธรรมและถ่ายทอดความรู้ทางด้านพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ดังนั้นลูกหลานที่เกิดมาก็จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางฝ่ายแม่มากกว่าฝ่ายพ่อ และถ้าในกรณีที่ลูกสาวคนเล็กแต่งงานและนำสามีเข้ามาอยู่ในบ้าน ลูกสาวคนโตก็จะต้องแยกออก ไปปลูกเรือนต่างหากกับสามีของตน ส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้กับบ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิง ในช่วงนี้จะทำให้เกิดครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ขึ้นใหม่อีกครอบครัวหนึ่ง ซึ่งลูกเขยก็ยังคงเป็นแรงงานสำคัญในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากสังคมลาวพวนนิยมให้ลูกสาวคนเล็กเป็นผู้รับเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่า โดยจะได้รับบ้านและมรดกที่ดินของพ่อแม่เป็นการตอบแทนมากกว่าลูกคนอื่น ๆ ยกเว้นครอบครัวใดไม่มีลูกสาวก็จะให้ลูกชายคนเล็กเป็นคนรับเลี้ยงดู ผลผลิตที่ทำร่วมกันในครอบครัวจะแบ่งปันกัน แม้ว่าการแต่งงานจะยึดการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของฝ่ายหญิงเป็นหลัก แต่การที่ทางราชการได้กำหนดการสืบสกุลเป็นทางฝ่ายพ่อคือ เมื่อแต่งงานแล้วทางฝ่ายหญิงและบุตรจะต้องมาเปลี่ยนมาใช้นามสกุลของสามีดังนั้นปัจจุบันภายในหมู่บ้าน จึงปรากฏนามสกุลซึ่งมิได้มีต้นตระกูลอยู่ภายในบ้านพวนแต่ได้มาจากที่อื่นเนื่องจากฝ่ายชายซึ่งเป็นคนบ้านอื่นได้ย้ายตามภรรยาเข้ามาอยู่ด้วยขณะเดียวกัน นามสกุลที่มีต้นตระกูลอยู่ภายในบ้านพวนก็ได้กระจายไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ เพราะผู้ชายบ้านพวนได้แต่งงานและย้ายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง นามสกุลที่ถือว่าเก่าแก่ของหมู่บ้าน ได้แก่ สุมพงษ์ อินทรพงษ์พันธุ์ คำแย้ม เป็นต้น ปัจจุบันลักษณะครอบครัวของลาวพวนก็ยังมีรูปแบบคล้ายคลึงในอดีต แต่ความสัมพันธ์ทางด้านแรงงานในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างอาชีพของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป หนุ่มสาวหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่มิใช่ทำนา เช่น ค้าขาย รับราชการ พนักงานตามโรงงาน ซึ่งสถานที่ทำงานแต่ละแห่งจะอยู่ไกลจากหมู่บ้าน การได้ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทำให้หนุ่มสาวพบปะผู้คนมากขึ้น มีโอกาสที่จะเลือกคู่ตามใจตนเอง โดยที่พ่อแม่มิได้มีอิทธิพลเหมือนเมื่อก่อน หลายคู่พบกันในสถานที่ทำงาน จากปัจจัยทางด้านอาชีพนี้ ทำให้ชาวพวนมีการแต่งงานนอกกลุ่มมากขึ้น การยึดที่อยู่อาศัย อาชีพ ไม่จำกัดแต่รูปแบบเดิม เช่น หนุ่มสาวรุ่นใหม่บางคู่ที่มีฐานะดีก็จะหาที่อยู่อาศัยใกล้สถานที่ทำงานเพื่อความสะดวกในการเดินทาง จากการพูดคุยชาวบ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังถึงแบบแผนในการเลือกคู่ครองว่า แต่เดิมเมื่อตอนยายเป็นสาว เคยชอบพอกับคนไทยต่างหมู่บ้าน แต่พ่อแม่ไม่ยอมยกให้เพราะเห็นว่ามิใช่คนพวนด้วยกัน เมื่อยายมีบุตรสาวคนโตก็ยกให้ไปแต่งงานกับคนจีนที่มาชอบพอด้วย โดยไม่สนใจว่าจะเป็นคนต่างกลุ่มขอเพียงให้รักใคร่กัน และที่สำคัญเป็นที่พึ่งให้กับคนในครอบครัวได้ ทั้งนี้เนื่องจากยาย

แผนภูมิแสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติภายในหมู่บ้านลาวพวนและการแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม

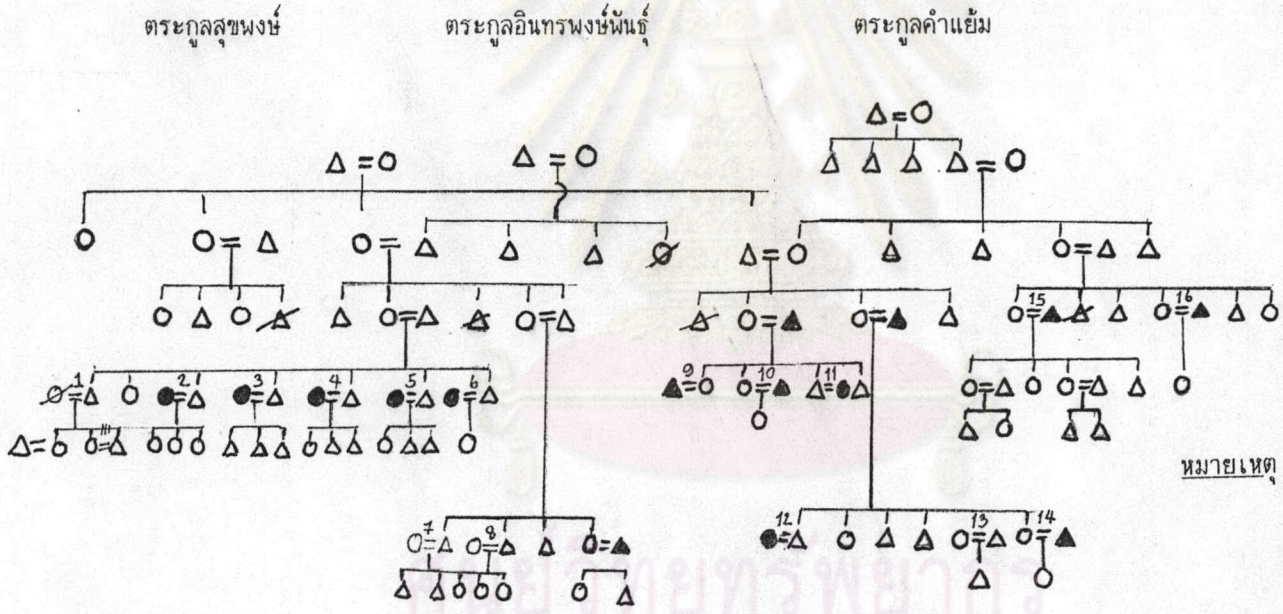

หมายเหตุ ครอบครัวที่มีหมายเลขกำกับเป็น ครอบครัวที่ย้ายไปอยู่นอกหมู่บ้าน

▲,● หมายถึง ผู้ชาย, ผู้หญิง เป็นคนนอกหมู่บ้านที่เข้ามาแต่งงานกับคนพวน

⚓ หมายถึง เสียชีวิต

ตัวอย่างแผนภูมิข้างบน เพื่อแสดงให้เห็นว่าแต่เดิมลาวพวนจะนิยมการแต่งงานภายในกลุ่มเดียวกัน แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมสะดวกขึ้น คนพวนนิยมออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมาก เช่น รับราชการ ทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้มีโอกาสพบปะคนมากขึ้น จึงทำให้มีการแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้น

ต้องการให้ลูกคนอื่นๆ ได้มีโอกาสมาพักพิงมีที่อยู่อาศัยเล่าเรียนในกรุงเทพฯ อย่างไรก็ตามแม้ว่าหนุ่มสาวหลายคู่จะแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้นและหลายครอบครัวก็ได้มาตั้งหลักแหล่งนอกหมู่บ้าน แต่ความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวก็ยังผูกพันกันเหมือนเดิม ทั้งนี้เนื่องจากหนุ่มสาวมีบุตรก็จะนำบุตรมาฝากให้ตาหรือยายหรือเครือญาติทางฝ่ายหญิงเลี้ยงดู เพราะพวกเขาต้องออกไปทำงานไม่มีเวลาเลี้ยงดูอย่างเต็มที่ ดังนั้นตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่ไว้ใจได้ดีที่สุด ในแต่ละวันที่หนุ่มสาวออกไปทำงานแต่เช้า(รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย) จะพบคนเฒ่าคนแก่นั่งเล่นใต้ถุนบ้านหรือไม่ก็จะร้องเพลงกล่อมหลานที่ยังเล็กให้หลับ ความใกล้ชิดที่เกิดขึ้นนี้ทำให้คนแก่ ญาติทางฝ่ายหญิงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูถ่ายทอดวิชาความรู้ และวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของลาวพวนตลอดจนภาษาพวนให้คงอยู่ตลอดไป ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะยังเห็นได้จากการแบ่งปันอาหารสิ่งของให้แก่กัน หรือการช่วยเหลือกิจกรรมงานบุญในครอบครัว เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ญาติพี่น้องทางฝ่ายแม่และเพื่อนบ้านก็จะมาช่วยเหลืองาน สำหรับความสัมพันธ์ในระหว่างเพื่อนบ้านนั้นชาวบ้านทุกคนจะนับถือรักใคร่กันเหมือนญาติพี่น้อง ดังจะเห็นจากสรรพนามที่ใช้เรียกกัน เช่น พี่น้อง ลุง ป้า น้า อา ตายาย เป็นต้น ซึ่งความเป็นจริงคนพวนทั้งหมู่บ้านก็จะมีความผูกพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยทางสายเลือดหรือโดยการแต่งงาน ดังมีคำพูดที่คนเฒ่าคนแก่ได้สั่งสอนลูกหลานพวนในหมู่บ้านไว้ว่า "อย่าคิดว่าข้อยเป็นเผอ เฮาเป็นสายแฮ่เดียวกัน" หมายความว่าอย่าคิดว่าเราเป็นคนอื่นคนไกลเราเป็นพวกเดียวกันเกิดมาจากสายสะดือเดียวกัน เราคือพี่น้องกันทั้งหมู่บ้าน คำพูดที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่คนเฒ่าคนแก่ต้องการเตือนให้ลาวพวนทุกคนรักใคร่ปรองดองกัน ดังนั้นเมื่อมีงานพิธีที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นพิธีในครอบครัวหรือเป็นประเพณีเทศกาลที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น บุญกำฟ้า พี่น้องลูกหลานที่ออกไปทำงานหรือออกไปอยู่ที่อื่นก็จะกลับมาประกอบพิธีกรรมร่วมกันสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในกลุ่มลาวพวน

ศาสนาและประเพณีความเชื่อ

ลักษณะของคนพวนโดยทั่วไปเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา มีการทำบุญที่วัดอย่างสม่ำเสมอ ลาวพวนที่บ้านพวนเป็นผู้มีจิตใจฝักใฝ่ สนใจในการทำบุญทำทานอย่างเคร่งครัดมักประกอบพิธีกรรมและสร้างวัดประจำหมู่บ้านของตน ในหมู่บ้านพวนมีวัด 2 วัดคือ วัดอุตตมะพิชัย ชาวพวนนิยมเรียกกันว่า วัดใต้ หมายถึงวัดที่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นวัดที่เก่าแก่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2473

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัดนี้มีเนื้อที่ 8 ไร่ มีพระ 2 รูป สภาพวัดเก่าแก่ทรุดโทรมมาก ส่วนอีกวัดหนึ่งคือ วัดกุฎีทอง สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ประมาณปีพ.ศ. 2300 เศษ แต่เดิมเป็นวัดเก่าแก่ 2 วัด คือ วัดบ้านทราย และวัดบ้านคล้ายอยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาเมื่อน้ำเซาะพังตลิ่ง จึงได้มีการย้ายที่มาสร้างเป็นวัดกุฎีทองเมื่อ พ.ศ. 2478 ปัจจุบันวัดนี้มีเนื้อที่ 16 ไร่ และในปี พ.ศ. 2525 ได้รับเลือกให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง โดยวัดนี้มีพระจำนวน 9 รูป เจ้าอาวาสเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือเลื่อมใสมากนับเป็นพระนักพัฒนารูปหนึ่งโดยเป็นผู้ริเริ่มโครงการขุดเจาะน้ำบาดาลในหมู่บ้าน ติดต่อทางราชการเกี่ยวกับโครงการนี้ จัดตั้งหอกระจายข่าว และช่วยฟื้นฟูประเพณีที่สำคัญของลาวพวน ทั้ง 2 วัดเป็นวัดมหานิกาย ทุกวัน พระทั้ง 2 วัดจะออกบิณฑบาตพร้อมกัน โดยจะมีชาวบ้านบางส่วนมาตักบาตรหน้าบ้าน ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่มีภารกิจที่ต้องทำในตอนเช้าไม่สามารถไปทำบุญที่วัดได้ คนเฒ่าคนแก่จะนำอาหารไปถวายที่วัดในตอนเช้าและมื้อเพลทุกวัน ส่วนวันพระชาวบ้านจะมาทำบุญกันมากกว่าวันธรรมดา ในด้านความสำคัญส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะให้ความศรัทธาวัดกุฎีทองมากกว่า เห็นได้จากคนไปทำบุญกันมากทั้งในด้านอาหารและบริจาคทรัพย์ นอกจากนี้การประกอบพิธีที่สำคัญก็จะมาทำกันที่วัดนี้ เช่น พิธีบุญกำฟ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามทั้ง 2 วัดก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

นอกจากพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาหลักของชาวบ้านแล้ว ภายในหมู่บ้านยังมีความเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของลาวพวน ผีที่นับถือสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. ผีฟ้า หมายถึงผีที่อยู่บนท้องฟ้า เป็นผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลายเป็นผีดี มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า "เทวดา" ผีฟ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกเป็นผู้ควบคุมฝนฟ้าและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ ลาวพวนจะมีความเกรงกลัวต่อผีฟ้ามาก เพราะผีฟ้าเป็นผู้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตทางเกษตรกรรม ดังนั้นทุก ๆ ปี ลาวพวนจะมีการจัดพิธีบูชาผีฟ้าในวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 เรียกว่าวันกำฟ้า

2. ผีบรรพบุรุษ ที่ชาวพวนเรียกว่า ผีคุณตาคุณยาย ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษสกุลใด แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวพวนทุกคน ศาลคุณตาคุณยายจะมี 2 ศาล ศาลที่สร้างด้วยหินเป็นศาลเก่าที่สร้างโดยคนจีนซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านพวนได้สร้างถวาย ต่อมาชาวพวนในหมู่บ้านคนหนึ่งบอกว่า คุณตาคุณยายเข้าฝันว่าไม่ชอบศาลนี้ ชาวบ้านจึงสร้างศาลไม้ขึ้นใต้ต้นโพธิ์อีก 1ศาล

ทั้ง 2 ศาลนี้จะตั้งขนานกันอยู่ในบริเวณวัดกุฎีทอง ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือกราบไหว้เป็นที่พึ่งพิงของชุมชน ตลอดจนบนบานศาลกล่าวเมื่อมีปัญหา เช่น ขอให้สอบเข้ารับราชการได้ ขอให้ไม่ถูกเกณฑ์ทหาร นอกจากนี้ชาวบ้านทุกคนยังเกรงกลัวต่ออิทธิฤทธิ์ของผีคุณตาคุณยาย ไม่มีใครที่จะกล้าดูแคลนหรือไม่ยำเกรง ฉะนั้นเรื่องเล่าที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์ของผีคุณตาคุณยายมีมากมาย เช่น การไม่ทำพิธีบอกกล่าวท่านก่อนที่จะจัดงานที่สำคัญในหมู่บ้าน มักจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น สลบชักดิ้นชักงอ เป็นไข้ ทั้งนี้ต้องทำพิธีขอขมาจึงจะหาย ชาวพวนจะมีพิธีจัดเลี้ยง เช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในเทศกาลบุญกำฟ้าประจำทุกปี

3. ผีเรือน หมายถึงผีที่คอยปกป้องดูแลบ้านเรือนให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข เป็นผีไม่มีศาล ทุกวันพระและเทศกาลสำคัญ ชาวพวนจะมีการจุดธูปบอกกล่าวผีเรือนให้คุ้มครอง เชื่อว่าที่สิงสถิตย์ของผีเรือนจะอยู่ที่เสาเอกของบ้านเรือนหรือบริเวณหัวบันไดบ้าน บางทีจึงเรียกว่า ผีบันได

4. ผีเจ้าที่เจ้าทาง หมายถึงผีที่คอยปกป้องดูแลอาณาเขตบ้าน ในแต่ละรั้วบ้านจะมีการสร้างศาลพระภูมิให้ผีเจ้าที่เจ้าทางอาศัยอยู่ ทุกวันพระจะมีการจุดธูปบอกกล่าวให้ช่วยดูแลคุ้มครอง

5. ผีน้ำ หมายถึงผีที่ประจำอยู่ในแม่น้ำ ชาวพวนเรียกว่า "เทพ" คอยปกป้องรักษาแหล่งน้ำของหมู่บ้าน แต่เดิมชาวพวนจะทำพิธีกรรมเสียแล้ง เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับผีน้ำ ชาวบ้านเชื่อว่าทุกปีจะมีคนเสียชีวิตในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหมู่บ้าน ดังนั้นคนเฒ่าคนแก่จึงเตือนมิให้ลูกหลานลงไปเล่นน้ำ การทำพิธีบูชาผีน้ำนั้น นอกจากจะพบในพิธีเสียแล้งในวันกำฟ้าแล้วก็ยังพบในพิธีกรรมอาบน้ำก่อนกาในประเพณีสงกรานต์ แต่ปัจจุบันเลิกทำกันแล้ว

6. ผีจอมปลวก เป็นความเชื่อของชาวพวนว่า การที่บันไดมีจอมปลวกถือว่าเป็นสิริมงคล มีเทพมาศัยอยู่ จะนำโชคลาภมาสู่บ้านนั้น

7. ผีต้นไม้ หมายถึง รุกขเทวดาต่างๆ นางไม้ ที่อาศัยตามต้นไม้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อกันว่าที่บริเวณต้นโพธิ์วัด และต้นมะขามใหญ่ต้นหนึ่งที่ขึ้นขวางถนนในหมู่บ้าน มีเทพผู้หญิงอาศัยอยู่ มีหลายครั้งที่ชาวบ้านให้ทางการมาตัดต้นมะขามนี้ แต่ก็เกิดอาเพทต่างๆจึงไม่มีใครกล้าตัดต้นมะขามต้นนั้นอีก

8. ผีข้าว หมายถึงเทพประจำแห่งข้าว หรือที่ลาวพวนเรียกว่า "แม่โพสพ" ซึ่งเป็นผู้ที่คอยดูแลความเจริญงอกงามของข้าวในนา ผู้ที่ทำนาจะมีการทำพิธีเลี้ยงแม่โพสพในช่วงเวลาที่ข้าวออกรวงหรือหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ถือว่าเป็นการขอบคุณแม่โพสพที่ให้ข้าวกิน

I17049268

9. ผีเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นผีที่สิงสถิตย์ในเครื่องมือเครื่องใช้ไม่ว่าจะเป็น เตาไฟ กระด้ง สาก ชาวพวนเชื่าอว่าผีเตาไฟเป็นสิ่งที่มีต่อความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจะมีการบูชาในวันกำฟ้า ส่วนผีนางด้งนางสาก เป็นผีที่ชาวบ้านเชิญมาสิงสถิตชั่วคราวเพื่อให้เสี่ยงทายปัญหาเป็นการละเล่นพื้นบ้านโบราณของลาวพวน แต่ปัจจุบันการละเล่นนี้ได้สูญหายไปจากหมู่บ้านแล้ว

ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ

ลาวพวนเป็นผู้ที่ฝักใฝ่ในศาสนา และยึดมั่นต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ลาวพวนมีความสำนึกว่าขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นตัวกำหนดระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ให้สังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และประเพณียังเป็นเครื่องเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ลาวพวน ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของลาวพวน ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยบางอย่าง เช่นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ประเพณีการบวช การตาย เป็นต้น ประเพณีที่จะกล่าวต่อไปนี้บางประเพณีจะเกี่ยวข้องกับพิธีบุญกำฟ้าที่เป็นประเพณีที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้

<u>การบวช</u>

ลาวพวนบ้านพวนให้ความสำคัญกับการบวชเช่นเดียวกับคนไทย ลูกชายจะต้องบวชให้พ่อแม่ แม้จะไม่ครบพรรษาเพียง 7 วัน ก็ยังดีกว่าไม่บวช ด้วยความเชื่อที่ว่าบุตรชายที่ได้บวชเรียนนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ จะเป็นเนื้อนาบุญให้กับพ่อแม่และชุมชน ชาวบ้านที่เป็นชายมักบวชกันเมื่อมีอายุครบ 20 ปี และนิยมบวชในช่วงก่อนเข้าพรรษา โดยญาติพี่น้องจะไปบอกกล่าวคนในหมู่บ้านให้มาร่วมในพิธี ซึ่งชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมของ และมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญนาคในตอนเย็นอาจมีการกินเลี้ยงและมหรสพ

ในวันรุ่งขึ้นจะมีการทำพิธีบวชพระในโบสถ์ตอนเช้า และเพลจะมีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ และเลี้ยงกันเองในหมู่ญาติเพื่อนบ้าน

<u>การตาย</u>

เมื่อมีคนตายขึ้นในบ้าน ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะพากันมาช่วยงานศพโดยไม่ต้องบอกกล่าว ชาวบ้านจะนำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดกุฏิทอง สัปเหร่อจะต่อโลงศพและจัดการศพทุกอย่าง เจ้าของบ้านจะตั้งโรงครัวเลี้ยงทุกคนที่มาช่วยงาน ลูกหลานจะช่วยกันอาบน้ำศ และตอนกลางคืนจะมีพระมาเทศน์ 3-5 รูป ส่วนใหญ่ลาวพวนจะไม่นิยมเก็บศพไว้จะเผาทันที และจะเก็บกระดูกหรืออัฐิไว้บูชาที่บ้านฝ่ายหญิง

ลาวพวนนอกจากจะนับถือและยึดมั่นในศาสนาพุทธแล้ว ลาวพวนยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวลาวพวนให้อยู่ร่วมกัน ประเพณีที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นประเพณีที่ลาวพวนเคยยึดถือปฏิบัติในรอบปี บางประเพณีก็ยังยึดถือปฏิบัติอยู่ บางประเพณีก็เลิกไป ดังรายละเอียดดังนี้

ประเพณีบุญข้าวจี่

เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ลาวพวนบ้านพวนนิยมทำกันในเดือนอ้ายของทุกปีเมื่อถึงฤดูกาลบุญข้าวจี่ ทางวัดและชาวบ้านจะประชุมตกลงกันว่าจะทำข้าวจี่ที่ไหน ในอดีตการทำบุญข้าวจี่ชาวบ้านจะแยกกันทำตามวัดที่ตนเองพึงศรัทธาในหมู่บ้าน และมีการเรี่ยรายเงินเพื่อไปทำบุญ เมื่อถึงวันที่กำหนดไว้ชาวบ้านจะไปรวมกันที่วัดตอนเย็น โดยจะนำข้าวสารเหนียว น้ำตาลมะพร้าว ไข่ (แล้วแต่จะหามาได้) มารวมกันไว้ที่ลานวัด เมื่อได้เวลาประกอบพิธีกรรม ก็จะนิมนต์พระมาสวดชัยมงคลที่วัด จากนั้นชาวบ้านหนุ่มสาวจะร่วมร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน มีการละเล่นต่าง ๆ จนกระทั่งตอนดึกก็จะเริ่มทำการจี่ข้าวจี่

วิธีการทำข้าวจี่

หลังจากที่ช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์ในการทำข้าวจี่ ซึ่งได้แก่ ไม้ไผ่ผ่าซีก โดยปลอกเปลือกไม้ออก เหลาตกแต่งให้เกลี้ยงเกลาดี และเตรียมฟืน ก่อกองไฟ (หลายกองตามความจำเป็น) พร้อมแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว มาโรยเกลือและเคล้านวดให้เข้ากันจนข้าวครบพระภิกษุสามเณรในวัด เสียบไม้ปิ้งไฟหรือย่างบนกองไฟจนสุก จากนั้นทาไข่ให้ทั่วแล้วปิ้งต่อไปจนไข่เหลืองสุก และจะดึงข้าวออกจากไม้ ชาวบ้านบางคนจะนำข้าวเหนียวคลุก กับมะพร้าว น้ำตาล ถั่วงา และนำมาคลุกไข่ปิ้งให้สุก พอตอนเช้าชาวบ้านจะจัดอาหารหวานคาวพร้อมข้าวจี่มารวมกันที่ศาลาวัด นิมนต์พระภิกษุสามเณรมารับถวายทานข้าวจี่ พิธีถวายข้าวจี่มีการกล่าวคำบูชาดอกไม้ กราบไหว้พระรัตนตรัย รับศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ตักบาตรถวายข้าวจี่ และกล่าวคำถวายข้าวจี่ (ดูในภาคผนวก)

สาร สาระทัศนานันท์ ได้กล่าวถึงมูลเหตุดั้งเดิมที่มีการทำข้าวจี่ว่า ในกาลครั้งหนึ่งนางปุณณาทาสีได้ทำขนมแป้งจี่ ถวายแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอานนท์เถระ ครั้นถวายแล้วนางคิดว่า พระองค์คงไม่เสวยและอาจเอาทิ้งในสุนัขหรือกากิน เพราะอาหารที่นางถวายไม่ประณีตน่ารับประทาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบภาวะจิตของนางปุณณทาสี จึงรับสั่งให้

พระอานนท์ปูลาดอาสนะแล้วทรงประทับนั่งฉัน ณ ที่นางถวายนั้น เป็นผลให้นางเกิดปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อนางได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ก็บรรลุโสดาปัตติผล ด้วยอานิสงส์ที่ถวายขนมแป้งจี่ ชาวอีสานทราบอานิสงส์ของการทานดังกล่าว จึงพากันทำข้าวจัดถวายทานแด่พระสงฆ์สืบมา

การทำบุญข้าวจี่ เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกัน ปัจจุบันบุญข้าวจี่ได้สูญหายไปจากหมู่บ้านแล้ว จากการพูดคุย ชาวบ้านเล่าว่า การทำข้าวจี่เป็นเรื่องยุ่งยาก เพราะต้องใช้คนมาก แต่ตอนนี้หนุ่มสาวออกไปทำงานในเมืองกันหมด จึงทำให้ไม่มีใครทำ

ประเพณีบุญข้าวหลาม

ในอดีตหมู่บ้านพวนจะมีการทำบุญข้าวหลามในช่วงเดือนยี่ กล่าวคือ ชาวพวนจะมีการตกลงวันทำบุญร่วมกัน พอถึงกำหนดก่อน 1 วัน ชาวบ้านก็จะทำข้าวหลาม รุ่งเช้าก็จะนำมาถวายพระร่วมกัน ชาวพวนถือว่าเป็นการทำบุญสิ้นปี

วิธีการทำข้าวหลามของลาวพวน

1. ตัดไม้ไผ่มาทำเป็นกระบอกข้าวหลาม โดยจะต้องเลือกไม้ไผ่ที่อ่อน เพราะจะทำให้มีเยื่อไม้ไผ่ จะทำให้ข้าวหลามมีกลิ่นหอมและไม่ติดกระบอก และควรเลือกไม้ไผ่ที่มีสีขาว ไม่มีแมลงกัด เมื่อได้ไม้ไผ่แล้วห้ามนำไปตากแดดจะทำให้เยื่อไม้ไผ่แห้ง

2. นำใบตองมาห่อด้วยกาบมะพร้าวขนาดเท่าปากกระบอกไม้ไผ่ สำหรับทำเป็นจุกปิดข้าวหลาม

3. นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้ไปแช่น้ำประมาณ 2 ชั่วโมง และนำมาผสมกับน้ำกะทิที่เตรียมไว้ ผสมน้ำตาล และเกลือ เล็กน้อย

4. บรรจุลงในกระบอกปิดฝา นำไปเผา

5. วิธีการเผาข้าวหลาม จะต้องเลือกพื้นที่บริเวณลานกว้าง ขุดร่องลึกประมาณ 1 นิ้ว ความกว้างขนาดพอวางกระบอกข้าวหลาม จากนั้นนำข้าวหลามมาวางเรียงแถวหน้ากระดานที่พื้น นำเศษวัสดุพวกฟางข้าวมาสุม จุดไฟเผา

ประเพณีสงกรานต์

เป็นประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันในหมู่ลาวพวน ชาวพวนจะเรียกว่า "สังขา เริ่มตั้งแต่วันที่ 13-15 พอถึงช่วงวันสงกรานต์ ชาวพวนจะมีการทำขนมจีนไปทำบุญ ชาวบ้านเชื่อว่าทำให้อายุยืนยาว การทำขนมจีนชาวบ้านจะทำกันเอง ไม่มีการซื้อขาย เพราะแต่ก่อนหมู่บ้านยังไม่มีตลาดหากต้องการจะซื้อต้องเดินไปซื้อต่างตำบล ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมในวันสงกรานต์แต่ละวันดังนี้

วันที่ 13 เมษายน ลาวพวนบ้านพวนจะเรียกว่า "สงกรานต์มา" วันนี้ทุกคนจะต้องตื่นขึ้นแต่เช้าก่อนเวลาที่อีกาจะออกไปอาบน้ำ และทุกคนจะตรงไปอาบน้ำที่แม่น้ำของหมู่บ้าน ต้องสระผมเพื่อที่จะชำระสิ่งสกปรก และมีความเชื่อว่าเป็นการล้างเคราะห์กรรม และทุกข์โศกโรคภัย เสนียดจัญไรให้ลอยไปตามแม่น้ำ จะได้มีความสุขในวันปีใหม่ โดยก่อนที่จะอาบน้ำทุกคนจะต้องเอามือโบกน้ำให้ออกไปจากตัวและกล่าวว่า "อาบน้ำ 12 ราศี ให้สวยกว่าเก่า ลงไปตะวันตก นกเข้ารัง " หมายความว่า ให้ดีกว่าแต่ก่อน พิธีกรรมนี้เรียกว่า "อาบน้ำก่อนกา"

ชาวบ้านให้ความเห็นว่า การอาบน้ำก่อนกา นอกจากจะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นการล้างเคราะห์กรรมต่าง ๆ แล้ว พิธีกรรมยังมีการสอดแทรกค่านิยมใน เรื่องความขยัน เป็นการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนที่ขยันทำมาหากิน ดังเช่นกาที่ตื่นเช้าไปหาอาหาร โดยคนเฒ่าคนแก่จะบอกว่า "ให้เอาอย่างกา แต่อย่าเอาเยี่ยงกา" เพราะกาเป็นสัตว์ที่ชอบขโมยของคนอื่น

ชาวบ้านเล่าว่า หากคนเฒ่าคนแก่หรือเด็กไม่สามารถไปอาบน้ำก่อนกาได้ หนุ่มสาวหรือคนในครอบครัวจะเอาถังไปตักน้ำที่แม่น้ำมาให้อาบที่บ้าน

หลังจากอาบน้ำก่อนกาแล้ว ทุกบ้านเรือนจะทำขนมหวานต่างๆ ไปทำบุญตักบาตร โดยในวันนี้จะต้องมีอาหารพิเศษ คือ ข้าวเหนียวแดงกับขนมกวน (แต่ไม่ค่อยนิยมเพราะกวนยาก) ส่วนในตอนกลางวันชาวบ้านจะจัดเสื้อผ้า ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า เว้นผ้านุ่ง ใส่ถาด พร้อมดอกไม้ ธูปเทียน นำไปวัดเพื่อให้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาเสื้อผ้า ชาวพวนเรียกว่า "สู่เชื้อผ้า" เชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บให้หมดไป ปีใหม่จะได้มีความสุข

วันขึ้น 14 เมษายน เรียกว่า "สงกรานต์เนา" ทุกบ้านจะนำอาหารไปทำบุญที่วัดแต่เช้า เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ตอนบ่ายหนุ่มสาวคนเฒ่าคนแก่เด็ก ๆ จะแต่งกายอย่างสวยงามด้วยเสื้อผ้าใหม่ ถือขันน้ำผสมน้ำอบไปสรงน้ำพระที่วัด ทางวัดจะเตรียมสถานที่สำหรับให้สรงน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป จากนั้นก็เล่นสาดน้ำกัน นอกจากพิธีกรรมที่กล่าว

มาแล้วในวันนี้ ชาวพวนจะมีกฎข้อห้ามที่สำคัญคือ ห้ามไม่ให้ทุกคนนอนตอนกลางวัน มิฉะนั้นจะทำให้เกิดการเจ็บป่วย

วันที่ 15 เมษายน เรียกว่า "สงกรานต์ไป" ชาวบ้านจะนำอาหารและดอกไม้ธูปเทียนไปทำบุญตักบาตรที่วัด และมีการรดน้ำกันเอง เช่นวันที่ 14 ตอนกลางวันหนุ่มสาวจะมาเล่นการละเล่นที่วัด เช่น ลูกช่วง มอญซ่อนผ้า เป็นต้น

เมื่อสรงน้ำพระแล้ว ก็จะมีการสรงน้ำผู้ใหญ่ที่อาวุโสกว่า ความมุ่งหมายของการสรงน้ำนี้ก็เพื่อที่ผู้น้อยจะได้ขอขมาโทษต่อผู้ใหญ่ที่ได้กระทำผิดต่อผู้ใหญ่ในรอบปีที่ผ่านมา และขอพรจากผู้ใหญ่ด้วย การสรงน้ำนี้จะจัดกันที่วัด เมื่อสรงน้ำแล้วเจ้าอาวาสวัดจะให้ศีลให้พรและแจกของชำร่วยแก่คนเฒ่าคนแก่ หลังจากนั้นก็จะมีพิธีบังสุกุลอัฐิ โดยชาวบ้านจะนิมนต์พระไปบังสุกุลที่บริเวณจุดที่ฝังอัฐิ ส่วนใหญ่จะเป็นโคนต้นโพธิ์ในวัด หรือรอบเสาโบสถ์ เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วหนุ่มสาวจะเล่นสาดน้ำกัน

ปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันสงกรานต์ได้กระทำอย่างรวบรัด พิธีกรรมบางอย่างได้ถูกละเลยไป เช่น "อาบน้ำก่อนกา" ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ไม่กระทำกันแล้ว ชาวบ้านให้เหตุผลว่า แต่เดิมในช่วงสงกรานต์น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะเต็มฝั่ง ต่อมาเมื่อทางการเข้ามาสร้างเขื่อนชลประทานขึ้น ทำให้น้ำที่แม่น้ำแห้ง จึงไม่มีใครไปอาบน้ำที่นั่นอีก แต่จากการพูดคุยพบว่ามีชาวบ้านบางคนที่เคร่งครัดในประเพณี เมื่อถึงวันนี้จะลงไปตักน้ำที่แม่น้ำเจ้าพระยา แล้วนำไปอาบที่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้บริเวณริมแม่น้ำเท่านั้น ดังนั้น พิธีกรรมที่ปรากฏในวันสงกรานต์จะเหลือเพียงการทำบุญตักบาตร การสรงน้ำ และการเล่นไหว้ศาลบรรพบุรุษเท่านั้น

พิธีกรรมในวันสงกรานต์ นอกจากจะปฏิบัติกันตามความเชื่อแล้ว ยังเป็นโอกาสที่ผู้ใหญ่ได้อบรมสั่งสอนเด็กทางด้านความประพฤติ คือให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน อีกทั้งให้เป็นคนซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมยหรือคดโกงผู้อื่น โดยให้ดูความประพฤติของกาเป็นสิ่งเตือนใจ

<u>ประเพณีทำบุญหมู่บ้าน</u>

ประเพณีการทำบุญหมู่บ้าน เป็นประเพณีที่ชาวบ้านร่วมจัดทำขึ้นในช่วงเดือน 6 เนื่องจากในอดีต หมู่บ้านยังมีการแพทย์ไม่เจริญ เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านคิดว่าเกิดจากภูติผีปีศาจ เช่น กรณีการเกิดอหิวาตกโรคขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่มีทางรักษาพยาบาล ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากผีห่าเข้าบ้าน ดังกรณี

คุณยายหลิ่ม พราวพันธุ์ เล่าว่า ในอดีตเมื่อยายกลับมาจากโรงเรียน เห็นพ่อโดนผีห่าเข้าจนตัวเหลืองซีด ไม่มีใครรักษาได้ จนพ่อยายต้องตายไป ดังนั้น ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันทำบุญขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ขับไล่ผีห่าให้ออกไป

ในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะจัดขึ้นที่บริเวณกลางหมู่บ้านในตอนเย็น โดยชาวบ้านจะช่วยกันจัดปะรำพิธีสำหรับพระสงฆ์ นอกจากนี้มีการนำสายสิญจ์และหญ้าคามาผูกล้อมหมู่บ้าน และนิมนต์พระสงฆ์มาสวด ประพรมน้ำมนต์รอบ ๆ หมู่บ้าน และร่วมทำบุญตักบาตรในเช้าวันรุ่งขึ้น

ปัจจุบันเมื่อหมู่บ้านมีสถานีอนามัยขึ้น ทำให้ชาวบ้านเข้าใจในสาเหตุของการเกิดโรค ประเพณีการทำบุญหมู่บ้านจึงเลิกไป

ประเพณีแห่นางแมว

เป็นพิธีที่ชาวบ้านจัดขึ้นเมื่อขอฝนในช่วงที่ฝนแล้งมาก ๆ โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากทำพิธีนี้แล้วจะทำให้ฝนตกลงมา

ในการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะใช้ขบวนแห่ประมาณ 15-20 คน ส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ เพราะเป็นผู้ที่รู้จักประเพณีดี ในขบวนแห่จะเลือกแมวมา 1-3 ตัว แล้วจับแมวใส่กระบุงตระกร้าหรือเข่งที่มีรูนำฝามาปิดเอาหินทับไว้เพื่อมิให้แมวหนีออกมาได้ ร่วมพิธีแห่ไปด้วย และก่อนที่จะเอาแมวใส่ในกระบุง ที่จะหาบไปนั้น ผู้อาวุโสในขบวนนั้นจะพูดกับแมวตอนที่จะใส่ลงในกระบุงว่า "นางแมวเอย ขอฟ้า ขอฝน ขอน้ำมนต์ อดหัวนางแมว ให้ฝนตกลงมาด้วย" พอหย่อนแมวลงในกระบุงแล้ว ก็สอดคานหาบหัวท้าย ปิดฝาสาดน้ำลงไปให้ถูกแมว

ขบวนพิธีแห่จะเริ่มเวลาบ่าย เมื่อจัดขบวนแล้วก็จะเริ่มพิธี โดยขบวนแห่จะร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน แห่ไปรอบหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะไปสถานที่สำคัญก่อน เช่น บ้านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่ขบวนไปถึงบ้านแต่ละบ้าน ขบวนก็จะตะโกนร้องขอฟ้าขอฝนจากนางแมว เมื่อขบวนมาถึงที่บ้านใคร เจ้าของบ้านต้องเข้าร่วมพิธี โดยการนำน้ำมาสาดไปที่แมวและขบวนแห่ ในขณะที่สาดก็จะพูดว่า ฝนเทมาแล้ว

เพลงประกอบพิธีแห่นางแมว ของลาวพวนบ้านพวน

นางแมวเอย	ขอฟ้า ขอฝน
ขอน้ำมนต์ลดหัวแมวม่าว	ขอเหล้าค่าจ้าง
ที่ข้าหาบแมวมา	ไม่ให้ปลาคอคอด
ไม่ให้หมอนกอด	ให้มอดกัดเรือน
ไม่ให้นอบเพื่อน	ให้เรือนหลาย
แม่หม้ายเอ๋ย	อย่าพึ่งขายลูก
ข้าวจะถูก	ลูกไม้จะแพง
พอตะวันแดง ๆ	ฝนก็เทลงมา

ประเพณีบ้องไฟ

เป็นประเพณีอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นพิธีขอฝน โดยใช้ความสูงของบ้องไฟที่จุดขึ้นไปเป็นตัวทำนายความอุดมสมบูรณ์ในหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้จะทำกันในช่วงเดือน 6-8 ก่อนวันประกอบพิธีตำบลหรือหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลาง จะมีการแจ้งไปยังหมู่บ้านข้างเคียงถึงกำหนดการทำบุญ หมู่บ้านที่ได้รับแจ้งจะจัดทำบ้องไฟ โดยเจ้าอาวาสวัดจะจัดหาช่างมาทำ

เมื่อทำบ้องไฟเสร็จแล้ว ก็จะมีการตกแต่งประดับประดาด้วยกระดาษสีสวยงาม เมื่อถึงวันนัด ที่เรียกว่า "วันโฮม" ชาวบ้านจะแห่บ้องไฟมาตามจุดที่นัดหมายก่อนเพล จากนั้นก็มีการทำบุญเลี้ยงพระร่วมกัน

ตอนบ่ายชาวบ้านจะร่วมเซิ้งขบวนบ้องไฟไปรอบหมู่บ้าน และชาวบ้านจะต้องต้อนรับขบวนแห่เซิ้งด้วยเหล้า จากนั้นก็นำบ้องไฟไปรวมกันที่บริเวณโบสถ์ เจดีย์ และกล่าวคำบูชา

เมื่อถึงกำหนดจุดบ้องไฟ ชาวบ้านจะแห่ขบวนไปยังสถานที่จุดบ้องไฟ ซึ่งจะทำเป็นค้างให้สูงจากพื้นดิน และทำการจุด หากบ้องไฟขึ้นสูง และขึ้นกันมาก เชื่อกันว่าในปีนี้ ฟ้าฝนจะดี ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ หากบ้องไฟใดไม่ขึ้นสูง เจ้าของจะถูกจับโยนลงแม่น้ำ และปรับเป็นเงิน

ปัจจุบันประเพณีนี้ได้หมดไปจากหมู่บ้าน

บุญเข้าพรรษา

เป็นประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่กำหนดให้พระสงฆ์ต้องอยู่ประจำที่วัดโดยไม่ให้ไปค้างแรมที่อื่น ตลอดระยะเวลา 3 เดือน เนื่องจากมีเรื่องเล่าครั้งพุทธกาลว่า พระภิกษุสงฆ์ไปตามชนบทไม่มีเวลาพักผ่อนทั้งฤดูร้อน ฝน หนาว โดยเฉพาะฤดูฝนได้เหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของชาวบ้านเสียหาย อีกทั้งสัตว์น้อยใหญ่ได้ตายไปด้วย พระพุทธองค์จึงให้พระภิกษุจำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน ในช่วงฤดูฝนห้ามไปค้างแรมที่อื่น มิฉะนั้นจะอาบัติ เว้นแต่กรณีจำเป็น เช่น เจ็บป่วย เป็นต้น

การทำบุญเข้าพรรษากำหนดให้จัดขึ้นทุกปีในวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 ก่อนวันเข้าพรรษาชาวบ้านจะร่วมกันหล่อเทียนเพื่อมอบให้วัดสำหรับจุดในโบสถ์เป็นพุทธบูชา ตลอดช่วงเข้าพรรษาและเมื่อถึงตอนเช้าของวันงานจะมาร่วมทำบุญตักบาตรที่วัด ในตอนบ่ายจะมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ผ้าอาบน้ำฝน และของจำเป็นแด่พระภิกษุ และฟังธรรมเทศนา

ประเพณีสาร์ทพวน

ประเพณีสาร์ทพวนหรือที่ชาวพวนเรียกว่า "บุญห่อข้าว" จะทำกันในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 พิธีกรรมนี้ถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งผีที่ไร้ญาติขาดมิตรให้มารับบุญกุศลไป เนื่องจากเชื่อกันว่า ในวันนั้นยมบาลจะปล่อยให้ผีเหล่านี้ออกมารับส่วนบุญ รายละเอียดพิธีกรรมมีดังนี้

ก่อนถึงวันสาร์ทพวนคือ ในวันแรม 13 ค่ำ สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะช่วยกันเตรียมวัสดุสิ่งของ และอุปกรณ์ต่างในการประกอบพิธีกรรม สิ่งของต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะต้องเตรียมในวันนั้นได้แก่ กระยาสาร์ท กระทงกาบกล้วยสามมุม และห่อข้าว

การทำกระยาสาร์ทมีขั้นตอนดังนี้

1. นำข้าวเม่ามาล้างเพื่อให้พองตัว จากนั้นนำทั้งข้าวเม่าและข้าวตอกมาตำ

2. นำมาผสมกับถั่วงา และกวนให้เข้ากัน โดยจะกวนเป็นผงไม่กวนเป็นแผ่นเช่นปัจจุบัน

3. นำใบตองขนาด 6x6 นิ้ว มาห่อข้าวเม่า โดยแต่ละบ้านจะทำตามจำนวนสมาชิกในบ้าน

แต่เดิมการกวนกระยาสาร์ทจะกวนเป็นผงใส่กระบุง ต่อมากวนเป็นแผ่นใส่ใบตองและปัจจุบันใส่ถุงพลาสติกแทน

วิธีในการทำกระทงกาบกล้วยสามมุมและอุปกรณ์ต่าง ๆ

นำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงหน้าวัว 3 แฉก หรือ 3 มุม นำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปวัว ควาย เป็ด ไก่ หรือสัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในครัวเรือน โดยปั้นตามจำนวนคน และสัตว์เลี้ยงที่มีในบ้าน หากบ้านใดมีสัตว์เลี้ยงมาก ก็ให้ปั้นสัตว์เลี้ยงชนิดละ 1 ตัว เหตุผลในการปั้นรูปปั้นเพื่อเป็นการสะเดาะห์เคราะห์ ไม่ให้ผีมาทำร้ายคนในบ้าน และเพื่อให้ผีไม่มีญาติมารับอาหาร มีความเชื่อว่า บุญกุศลที่ทำไปจะทำให้ครอบครัวปลอดภัยและมีความสุขสบาย นอกจากรูปปั้นดังกล่าวแล้วชาวบ้านจะไปเอาดินเหนียวที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามากองไว้ (ดินเหนียวที่จะนำมาปั้นจะต้องเลือกชนิดที่เป็นดินดานและอยู่ชั้นล่าง เป็นสีนวลไม่ดำ จะทำให้ได้ดินที่มีเนื้อละเอียดเหนียว ปั้นได้ดี) แต่ก่อนนี้ชาวบ้านจะใช้ดินเหนียวนี้มายาเรือด้วย ขนาดที่ปั้นประมาณ 1 นิ้ว เมื่อปั้นแล้วก็จะนำมาบรรจุในกระทง นอกจากรูปปั้นต่าง ๆ แล้วในกระทงจะมีข้าวดำ (ข้าวสุกผสมกับดินหม้อ) ข้าวแดง (ข้าวสุกผสมกับปูนแดงกินกับหมากคลุกเคล้ากัน) นำมาปั้นเป็นก้อนกลมอย่างละ 3 ก้อน ใส่รวมกับรูปปั้นต่าง ๆ พร้อมทั้งปักธูป 3 ดอก ไม่มีเทียน

สำหรับห่อข้าวที่จะต้องทำนั้น ชาวบ้านจะใช้ใบตองกล้วยห่อ โดยแยกเป็น

ก. ห่ออาหารคาว ซึ่งมีข้าวสุกและกับข้าวตามความพอใจของผู้ห่อ 3-5 อย่าง

ข. ห่อข้าวเปลือก

ค. ห่อข้าวสาร

ห่อข้าวเปลือกและห่อข้าวสาร ชาวบ้านเชื่อกันว่า สำหรับเป็นเสบียงไปในภายภาคหน้า แต่ละห่อนั้นจะมีปริมาณเท่ากันและห่อลักษณะเดียวกัน และการทำห่อข้าวแต่ละชนิดจะต้องทำให้ครบตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว และทุกคนต้องวางให้ครบทุกชนิด

เช้ามืดประมาณ 4.00-5.00 นาฬิกาของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะนำห่อข้าวต่าง ๆ ไปวางไว้ตามโบสถ์ เจดีย์ วัด หรือตามต้นไม้ พื้นดิน และบอกกล่าวให้ญาติที่ตายรวมทั้งผีไม่มีญาติ ผีเปรตอสุรกายมารับข้าวนี้ไป การทำพิธีกรรมนี้ต้องทำแต่เช้ามืด และให้เสร็จก่อนพระอาทิตย์ขึ้น มิฉะนั้นเมื่อสว่างแล้วผีต่างๆ เหล่านั้นจะต้องรีบกลับนรก เมื่อพิธีกรรมวางห่อข้าวเสร็จแล้ว ชาวพวนก็จะนำอาหารคาวหวาน ขนมกระยาสาร์ท กล้วยไข่ไปถวายพระที่วัด และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งผีที่ไม่มีญาติด้วย เมื่อเสร็จ

จากพิธีกรรมที่วัดแล้ว ชาวพวนจะรีบกลับบ้านมาที่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรม "เสียเคราะห์" โดยตัวแทนของครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นแม่บ้าน จะนำกระทงที่เตรียมไว้ไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง ในขณะที่ตัวแทนของครอบครัวถือกระทงและก้าวลงจากบันไดไป คนที่อยู่ในบ้านโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่จะมีการกล่าวคำไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลให้ออกไปจากบ้านว่า "ผีหัวล้าน หัวเหลือง ผีห่าไปให้หมดอย่ามาติดบ้านติดช่อง คนขี้เกียจขี้ค้าน ขี้เย็ด ดอกทอง อย่าให้มาติดในบ้านนี้ ไปในเสียเคราะห์ สะเดาะนาม" คำพูดนี้คนในบ้านจะช่วยกันพูดขับไล่ จนกว่าจะเอากระทงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งจึงจะเลิกขับไล่ เชื่อกันว่า เป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับคนในบ้าน เมื่อผู้ที่นำกระทงไปวางกลับมาถึงบ้าน คนเฒ่าคนแก่ก็จะนำไม้ไปเคาะที่แม่เตาไฟขอพรให้มีความอุดมสมบูรณ์ เคาะตุ่มน้ำบอกว่าขอให้มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี เคาะโอ่งข้าวสารบอกว่าขอให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ เคาะบันได บอกว่า ขอให้โชคดีมาสู่บ้านเรา เคาะเสาบ้านบอกว่า ขอให้โรคภัยไข้เจ็บออกไปจากบ้าน และขอให้ตลอดปลอดโปร่ง อยู่เย็นเป็นสุข ถือว่าเสร็จพิธีสาร์ทพวน

ปัจจุบันประเพณีสาร์ทพวนยังเป็นพิธีกรรมที่ลาวพวนบ้านพวนยังยึดถือปฏิบัติอยู่ แต่บางขั้นตอนของพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น ขั้นตอนพิธีกรรมที่นำห่อข้าวต่าง ๆ ไปวางไว้ตามโบสถ์ เจดีย์วัด หรือการนำกระทงสามมุมไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง ไม่มีคนยึดถือปฏิบัติแล้ว จากการพูดคุยกับชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า ทางวัดจะห้ามมิให้นำห่อข้าวต่าง ๆ มาวางเพราะพวกนกกาจะมาจิกกินทำให้ใบตองขาด เกลื่อนกลาด สกปรกวัดและบริเวณหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่มีใครทำมา จึงเหลือเพียงการทำบุญตักบาตร และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเท่านั้น

<u>ประเพณีเทศน์มหาชาติ</u>

ประเพณีเทศน์มหาชาติหรือที่ลาวพวนเรียกกันว่า ประเพณีใส่กระจาดหรือเล่อกระจาด เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของลาวพวน โดยจะจัดให้มีขึ้นในฤดูกาลออกพรรษา คือ ระยะเดือน 11 ข้างแรม เมื่อวัดใดในหมู่บ้านกำหนดให้มีการเทศน์มหาชาติขึ้นแล้ว ทางวัดก็จะส่งหนังสือกัณฑ์เทศน์คือ กัณฑ์มหาชาติไปตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้วัดต่าง ๆ ได้ส่งพระมาเข้าร่วมเทศน์ด้วย โดยเรียกวันก่อนจะถึงวันเทศน์ว่า "วันตั้ง" คือวันใส่กระจาดนั่นเอง

แต่เดิมก่อนจะถึงวันใส่กระจาดหนึ่งวันเรียกว่า "วันต้อนสาว" คำว่า "ต้อนสาว" เป็นภาษาพวน คือ เจ้าบ้านจะไปวานลูกสาวของหมู่บ้านที่รู้จักมักคุ้นมาช่วยที่บ้านของตน เพื่อช่วยทำขนม ห่อข้าวต้ม ตำข้าวปุ้น (ขนมจีน)และช่วยต้อนรับแขกที่จะมาใส่กระจาด ในคืนนี้จะมีหนุ่ม ๆ

ไปเที่ยวตามบ้านสาว ๆ ที่ตนชอบอยู่ และจะช่วยกันทำขนมไป คุยกันไปตลอดคืนและเตรียมจัดของไว้เลี้ยงแขกจนสว่าง พอรุ่งขึ้นก็เก็บกวาดจัดบ้านไว้รับแขกในวันใส่กระจาด

วันใส่กระจาด ชาวบ้านอื่น ๆ จะนำของเช่น กล้วย อ้อย ส้ม ผลไม้ต่าง ๆ ธูป เทียน หรือของอื่น ๆ ที่หาได้มาใส่กระจาดตามบ้านของคนที่ตนเองรู้จัก บางทีก็ช่วยสมทบเงิน เรียกว่า "ใส่กระจาด" ผลไม้ที่นำมาใส่กระจาดก็จะรวมกับเครื่องไทยทาน เจ้าของบ้านก็จะนำอาหารที่เตรียมไว้มาเลี้ยงรับรองแขก เมื่อแขกกินเสร็จแล้วก็จะขอลากลับ เจ้าของบ้านก็จะเอาข้าวต้มมัดฝากไปให้คนละมัด เรียกว่า คืนกระจาด ในวันนี้จะใส่กระจาดกันจนมืดหรือจนกว่าบ้านไหนแขกจะหมด และทุกบ้านจะต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน แขกที่ไปใส่กระจาดจะต้องกินอาหารที่เจ้าบ้านจัดให้ทุกบ้าน ในวันรุ่งขึ้นเป็นวันเทศน์ชาวบ้านจะนำของที่แขกมาใส่กระจาด ทำเป็นกัณฑ์เทศน์ไปถวายพระที่วัด โดยทางวัดจะจัดศาลเทศน์อย่างสวยงามมีการนำเอา ต้นกล้วย ต้นมะพร้าว มาประดับประดาให้เหมือนป่า ตั้งธรรมมาสสำหรับให้พระสวด ในวันนั้นชาวบ้านจะรีบมาฟังเทศน์ตั้งแต่เช้าตรู่ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าหากผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ครบทั้ง 13 กัณฑ์ จะได้ขึ้นสวรรค์ และเมื่อชาวบ้านชอบใจพระเทศน์กัณฑ์ใดก็จะมีการติดกัณฑ์เทศน์ให้ตามความพอใจ

ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ยังคงมีอยู่ แต่ส่วนใหญ่มีแต่คนเฒ่าคนแก่เท่านั้นที่มาประกอบพิธีกรรม เพราะคนหนุ่มสาวต้องมีภาระทำงาน จึงไม่มาร่วมพิธี แต่ก็มีบางคนที่ทำงานอยู่ในหมู่บ้านก็นำของมาทำบุญ แล้วจึงแยกไปทำงาน และจะมารวมกันอีกทีตอนที่พระให้ศีลให้พรและแจกข้าวพันก้อน

ประเพณีตักบาตรเทโว

จะถือปฏิบัติกันในช่วงเทศกาลออกพรรษา ซึ่งชาวบ้านจะเรียกวันออกพรรษานี้ว่าวันมหาปวารณา คำว่า ปวารณา แปลว่า อนุญาตหรือยอมให้ว่ากล่าวถึงข้อผิดพลาดล่วงเกินระหว่างที่จำพรรษาอยู่ด้วยกัน พระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องทำพิธีปวารณานี้ ในวันออกพรรษาชาวบ้านจะตระเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตรสิ่งที่ขาดมิได้คือ ข้าวต้มลูกโยน หรือข้าวต้มมัดใต้ นำไปทำบุญที่เรียกว่า ทำบุญตักบาตรเทโว ในวันนี้พระสงฆ์จะเดินออกจากพระอุโบสถตอนเช้า ซึ่งชาวบ้านจะสมมติกันว่า พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ คราวครั้งพระพุทธเจ้าไปโปรดพระมารดาระหว่างที่หมู่สงฆ์เดินเรียงมานี้ ชาวบ้านก็จะใส่บาตรด้วยข้าวต้มมัดใต้ และขนม ผลไม้ต่าง ๆ จากนั้นก็แยกกันไปถวายข้าวพระ รับศีล รับพร อุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ประเพณีกวนข้าวทิพย์

พิธีกรรมนี้จะทำในช่วงที่ข้าวเริ่มออกรวง มักจะยึดถือปฏิบัติกันในเดือน 12 ขึ้น 3 ค่ำ จุดประสงค์ของพิธีกรรมนี้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวที่ออกรวง

การประกอบพิธีเริ่มจาก ชาวบ้านจะประชุมตกลงกันว่าปีนี้จะจัดงานนี้ที่วัดใดก่อน เมื่อตกลงกันได้แล้ว ตัวแทนของหมู่บ้านจะไปบอกบุญตามบ้านให้ชาวบ้านบริจาคเงินทำบุญ และมาช่วยกันกวนข้าวทิพย์ตามวันที่นัดหมาย

เมื่อถึงวันประกอบพิธี หญิงสาวในหมู่บ้านจะนำส่วนผสมต่าง ๆ ของข้าวทิพย์ ซึ่งได้แก่ ข้าว มะพร้าว ถั่ว งา น้ำตาล นม น้ำผึ้ง น้ำอ้อย รวม 9 อย่างมารวมกันไว้ที่วัด และจะช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะทำข้าวทิพย์ โดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายจะช่วยกันจัดปะรำพิธี สำหรับประกอบพิธีทางพุทธศาสนา

พิธีกรรมเริ่มขึ้นเวลาประมาณบ่าย 3 โมง โดยนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 9 รูป มาสวดชัยมงคลคาถา จากนั้นชาวบ้านจะเริ่มติดไฟในเตา โดยจะคัดหญิงสาวพรหมจารีในหมู่บ้านที่ยังไม่มีระดู (ชาวพวนเรียกว่า ดอกไม้) นุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้จุดไฟในเตาและเริ่มกวนข้าวทิพย์ ในครั้งแรก (พอเป็นพิธี) กะทะละ 2 คน จากนั้นผู้อื่นจึงจะมารับทอดหน้าที่กวนข้าวทิพย์ต่อไปได้ การที่ชาวบ้านต้องเลือกหญิงสาวพรหมจารีที่ยังไม่มีระดู และนุ่งขาวห่มขาว ตลอดจนเด็กสาวเหล่านี้จะต้องร่วมสมาทานศีล 8 อีกทั้งจะต้องจัดที่พักให้เด็กเหล่านี้อยู่ในที่ส่วนเฉพาะ จนกระทั่งร่วมถวายข้าวทิพย์แด่พระสงฆ์ จึงถือว่าหมดหน้าที่ ชาวพวนให้เหตุผลว่า เพื่อต้องการความบริสุทธิ์

ในขณะที่กวนข้าวทิพย์ จะมีชายหนุ่มคนหนึ่งของหมู่บ้านที่ชาวบ้านสมมติให้เป็นเทวดา มีหน้าที่คอยดูแลควบคุมการกวนข้าวทิพย์ ในเย็นวันนี้ชาวพวนทุกคนไม่ว่า เด็ก ผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ จะมาร่วมสับเปลี่ยนช่วยกันกวนข้าวทิพย์ ซึ่งถือว่าเป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำบุญ จะได้อานิสงฆ์แรง ท่ามกลางการละเล่นรำวงแบบพื้นบ้านที่สนุกสนาน

ในวันรุ่งขึ้น ชาวพวนจะแบ่งข้าวทิพย์เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งจะนำมาถวายพระ อีกส่วนหนึ่งจะนำมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านทุกหลังคาเรือน ในการบริโภคข้าวทิพย์ ชาวพวนมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองคือ ม่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ อีกทั้งเป็นการเพิ่มเสน่ห์ให้กับตนเองด้วย

วิธีการกวนข้าวทิพย์

การกวนข้าวทิพย์เริ่มจากการจัดเตรียมเครื่องปรุงข้าวทิพย์ ได้แก่ ถั่ว งา มะพร้าว นมข้ม น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนย และน้ำนมที่คั้นจากรวงข้าว เมื่อเริ่มกวนก็จะนำน้ำนมที่คั้นจากรวงข้าวใส่ลงไปกวนในกะทะ จากนั้นจึงค่อย ๆ ใส่น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย นมข้น เนย มะพร้าว ถั่ว งา กวนคลุกเคล้าจนกระทั่งเหนียวจึงยกใส่ถาด

สำหรับเครื่องปรุงข้าวทิพย์ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ พระราชพิธีสิบสองเดือนมีเครื่องปรุงดังต่อไปนี้

ถั่วดำ ถั่วขาว ถั่วแม่ตาย ถั่วราชมาศ ถั่วเหลือง ถั่วทอง ถั่วเขียว เมล็ดงา ผลดอย สาคูวิลาด สาคูลาน เมล็ดแตงอุลิด ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวเม่า เผือก มันเทศ กระจับสด แห้วไทย ข้าวสารหอม ผลไม้ดแห้ง เม็ดฝักบัว ผลมะกล่ำใหญ่ น้ำนมโค เนย น้ำผึ้ง มะพร้าวแก่ มะพร้าวอ่อน ชะอมเทศ น้ำตาลกรวด น้ำอ้อย น้ำตาลทราย น้ำตาลหม้อ ข้าวตอก ผลทับทิม ผลน้อยหน่า เงาะ ลางสาด ละมุด พลับสด สาลี่ แห้วจีน กล้วยหอม กล้วยไข่ ส้มซ่า ส้มเขียวหวาน ส้มมะแป้น ส้มเกลี้ยง ส้มตรังกานู ผลไม้แห้งมี ลิ้นจี่ ลำใย พุทราริ้ว พลับแห้ง อินทผาลัม ผลไม้กวนมี ทุเรียนกวน สับปะรดกวน ผลไม้แช่อิ่มมี ผลชิด ผลสะท้าน ข้าวอ่อนที่เป็นน้ำนม ชะเอมสด อ้อยแดง และขนมปัง รวมทั้งสิ้น 65 อย่าง

นอกจากประเพณีตามเทศกาลที่ถือปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีแล้ว ชาวบ้านก็ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน ได้แก่ ประเพณีลงข่วง

แม้ว่าประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นประเพณีที่ชาวพวนบ้านพวนเพิ่งมายึดถือปฏิบัติกันเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา แต่ชาวพวนก็ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน

ประเพณีลงข่วง

ประเพณีลงข่วงหรือที่ชาวบ้านพวนมักเรียกว่า รมสาว

"ลงข่วง" เป็นประเพณีของลาวพวนอย่างหนึ่ง

"ข่วง" หมายถึงบริเวณที่โล่งแจ้งซึ่งกว้างพอสมควร พอที่จะเป็นบริเวณรวมคนได้ประมาณ 20-30 คน เพื่อจะทำงานบางอย่างได้

โดยทั่วไป "การลงข่วง" หมายถึง การนัดหมายเพื่อนบ้านออกมาทำงานพร้อมกัน และเป็นการนัดพบของคนหนุ่มสาวด้วย ส่วนมากจะมารวมกันเป็นล้อง ๆ คำว่า "ล้อง"หมายถึงบ้านใกล้เคียงกัน เช่น ล้องบ้านด่าน ล้องบ้านชั่ง ล้องบ้านใหญ่ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเพณีลงช่วง มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวพบปะพูดคุยกันเพราะประเพณีสมัยโบราณหนุ่มสาวมีโอกาสพบกันน้อย งานที่นำมาทำขณะลงช่วงนั้นส่วนใหญ่เป็นประเภทเบ็ดเตล็ด เช่น การทอผ้า ปั่นด้าย กระเทาะเปลือกถั่วลิสง (เตรียมไว้ปลูก) การซ้อมข้าว ฯลฯ และส่วนมากเป็นงานพื้นบ้าน

ก่อนการลงช่วง จะมีการเก็บหลัว (เศษไม้ไผ่) เพื่อนำมาก่อ เพื่อให้เกิดแสงสว่าง ในตอนเย็นสาวจะเดินเก็บหลัว (เพื่อบอกใบ้ให้หนุ่มทราบว่าวันนี้มีการลงช่วง) มากองรวมกันไว้บริเวณที่จะมีการลงช่วง แล้วขึ้นบ้านประกอบอาหารเพื่อรับประทานอาหารก่อน แล้วจึงลงช่วง หลังจากรับประทานอาหารและอาบน้ำแต่งตัวแล้ว ประมาณ 2 ทุ่ม ก็จะช่วยกันก่อกองไฟ นำงานที่จะทำลงมาจากบ้าน และทำกันไปคุยกันไปเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นหนุ่ม ๆ ในละแวกบ้านก็จะเดินมาเที่ยวกันเป็นกลุ่ม ๆ การมาของหนุ่ม ๆ อาจจะเป่าแคน เป่าปาก ร้องเพลง เป็นการให้เสียงล่วงหน้าเพื่อสาว ๆ จะได้เตรียมตัวต้อนรับ โดยการนำน้ำดื่มมาวางไว้ในบริเวณงาน หรืออาจจะมีขนมหวานไว้ให้ด้วย หนุ่มที่สนใจสาวอาจจะแยกเป็นคู่ ๆ จะมีบางกลุ่มร้องเพลงและชวนคุยตลกขบขันเป็นที่น่าสนุกสนามตามประสาหนุ่มสาว จนประมาณ 5-6 ทุ่ม หนุ่มจะไปส่งสาวกลับบ้าน ปัจจุบันประเพณีนี้ได้สูญหายไปแล้วเพราะหนุ่มสาวส่วนใหญ่ออกไปทำงานในเมือง

ประเพณีกำฟ้า

เป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของบรรดาพิธีต่าง ๆ เพราะฉนั้นจึงแยกพรรณาและวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4

ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตโดยทั่วไป

อาหารการกิน

แต่เดิมนั้นลาวพวนที่นี่จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลักทุกครัวเรือน ต่อมาจึงหันมาบริโภคข้าวเจ้าแทนข้าวเหนียว ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป เพราะแต่เดิมนั้นชาวบ้านจะยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีเสบียงไปกินที่นาคือ ข้าวเหนียว ทำให้อยู่ท้อง แต่ปัจจุบันชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ ค้าขาย ทำให้วิถีการบริโภคอาหารเปลี่ยนไปด้วย ส่วนกับข้าวที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มลาวพวน ได้แก่ หลามมะเขือ (มะเขือเผาในกระบอกไม้ไผ่) ผักและปลาต่าง ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น

แกงต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งแกงเผ็ด แกงเขียวหวาน แกงนก แกงปลา ซึ่งเครื่องปรุงที่ได้ก็นำมาจากในหมู่บ้าน ซึ่งจะปลูกเอาไว้เกือบทุกครัวเรือนได้แก่ พริกขี้หนู ตะไคร้ มะนาว มะกรูด ฯลฯ

อาหารของพวกลาวพวนจะหาได้จากไร่นา คลอง หรือจากสวนครัว หรือในละแวกหมู่บ้านหรือรถขายอาหารที่คนต่างหมู่บ้านในจังหวัดสิงห์บุรี นำใส่รถปิคอัพมาขายทุกเช้า

หมาก เป็นของขบเคี้ยวที่คนเฒ่าคนแก่ให้ความนิยมกันมาก คนแก่ที่นี่เกือบทุกคนกินหมาก โดยพบว่าเมื่อไปวัดหรือไปธุระที่ไหนก็ตามจะมีการเตรียมห่อหมากไปด้วย และจะพบว่าในครัวเรียนที่มีคนแก่จะมีเชี่ยนหมากทุกบ้าน คนรุ่นใหม่บางคนก็หัดกินหมาก

ภาษา

ภาษาที่ใช้พูดติดต่อกันภายในหมู่ลาวพวนด้วยกันเองแล้วจะพูดภาษาพวน โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่บางทีจะมีการใช้คำศัพท์พวน ที่แม้แต่ลูกหลานเองก็ยังไม่รู้จัก ดังนั้นลูกหลานก็จะพูดภาษาพวนปนภาษาไทย แต่การติดต่อกับคนภายนอกแล้วชาวบ้านจะพูดภาษาไทย ภาษาพวนจะมีสำเนียงที่ไพเราะไม่เหมือนกับลาวเวียง สระที่มักพบในภาษาพวนคือ สระเออ เช่น เผอ แปลว่า ใคร, พิเรอ แปลว่า อะไร เป็นต้น นอกจากนี้การแอ่วพวนถือว่าเป็นการแสดงเอกลักษณ์ทางภาษาอย่างหนึ่งของลาวพวนที่นับวันจะหาดูได้ยาก การแอ่วพวนเป็นการแสดงบทร้องคล้าย ๆ กับการแสดงลำตัดของไทย แต่บทร้องจะเป็นภาษาพวนและมีจังหวะทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของลาวพวนทั้งชายและหญิงจะแบ่งเป็นชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันและชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น มีเทศกาล งานประเพณี พิธีต่าง ๆ

ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นผู้ชายสมัยรุ่นปัจจุบันก็จะแต่งกายเหมือนคนในเมืองทั่วไป ส่วนผู้สูงอายุจะใส่กางเกงขายาวแค่น่องสีดำหรือน้ำเงิน เสื้อคอกลมมีผ้าขาวม้าคาดเอวหรือบางทีก็ใช้ผ้าขาวม้านุ่งอยู่บ้าน ไม่ใส่เสื้อ

ผู้หญิงวัย 50-60 ปี จะนุ่งผ้าถุงสีฉูดฉาดเป็นลายดอก สวมเสื้อคอกระเช้า เสื้อแขนสั้น ส่วนผู้หญิงที่อายุ 70-80 ปี นิยมใส่เสื้อคอกระเช้า หรือบางทีก็เป็นเสื้อแขนยาวพื้นเรียบ ใส่ผ้าถุงลายดอก สีไม่ฉูดฉาด

ชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น ไปวัดทำบุญ พิธีต่าง ๆ ผู้ชายวัยหนุ่มหรือวัยกลางคนจะนิยมแต่งกายตามแฟชั่นในเมือง ส่วนวัยสูงอายุก็จะใส่กางเกงผ้าพื้นสีเข้มขายาว เสื้อเชิ้ตสีขาว และมีผ้าขาวม้าคาดเอว

ผู้หญิงยุคปัจจุบันจะแต่งกายตามแฟชั่นในเมือง ส่วนใหญ่เป็นกางเกงยีน กระโปรง ผู้หญิงวัยกลางคนจะใส่ผ้าถุงสีฉูดฉาดมีเชิง ผ้าถุงทอ ชิ่นไหม และใส่เสื้อลูกไม้สีต่าง ๆ ส่วนหญิงชราจะใส่เสื้อลูกไม้สีขาวแขนยาวหรือแขนสั้น ผ้าถุงลายดอก และจะมีผ้าขาวถักด้วยเส้นไหมหรือผ้าพื้นขาวห่มเฉียงทับเสื้อ

นอกจากนี้ในเทศกาลงานกำฟ้า ชาวพวนบางคนจะมีการแต่งกายที่พิเศษกว่างานบุญอื่น ๆ คือ ทั้งผู้หญิงและคนแก่ สาว และเด็ก จะแต่งชุดพื้นบ้านในอดีต กล่าวคือ

ชาย จะนุ่งผ้าหาง (ผ้าโจงกระเบน) จะไม่นุ่งเรียบร้อยเหมือนผู้หญิง จะมีผ้าขาวม้าเป็นส่วนประกอบใช้เคียนเอว พาดไหล่ ค้องคอ

ส่วนผู้หญิงสูงอายุ จะนุ่งผ้าชิ่นหรือโจงกระเบน สวมเสื้อคอกระเช้า(เสื้อม่ากะแหร่ง) หรือใช้ผ้าพื้นคาดที่อก ซึ่งลาวพวนเรียกว่า "ฮ่องผ้าเฮียงตู้"

รุ่นสาวจะนุ่งผ้าชิ่น ผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอกระเช้าหรือแขนกระบอก เอวพวงมีสะไบเฉียงห่มทับ

คนลาวพวนส่วนใหญ่จะนิยมใส่รองเท้าฟองน้ำเป็นหลัก ซึ่งจะมีขายทั่วไปตามร้านค้าในหมู่บ้าน

ทรงผม ผู้ชายจะตัดผมเหมือนผู้ชายไทยภาคกลาง ส่วนผู้หญิงก็จะมีการทำผมตามยุคสมัย เพราะในหมู่บ้านจะมีคนที่ได้รับการอบรมในเรื่องการทำผมในเมือง ไปเปิดร้านเสริมสวย 2 ร้าน ส่วนผู้หญิงชราจะรวบผมเป็นจุกไว้ข้างหลัง

<u>ศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องใช้ไม้สอย</u>

เครื่องใช้ไม้สอยของลาวพวนบ้านพวนแบบดั้งเดิมที่ยังพบเห็นในหมู่บ้าน และยังคงใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่

1. หลัว เป็นภาชนะที่ชาวบ้านใช้สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ตั้งแต่อาหารไปจนถึงขยะ เพื่อความสะดวกในการขนย้ายไปสถานที่ต่าง ๆ สานด้วยผิวไม้ไผ่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีหูติดอยู่กับส่วนขอบ ตัวของหลัวสานเป็นลายขัดธรรมดา ส่วนปากหลัวเป็นลายขัดเช่นเดียวกัน แต่สานละเอียดยิ่งขึ้นเพื่อให้แข็งแรง

2. ตระกร้าใส่หญ้าเป็นภาชนะที่สานด้วยตอกไม้ไผ่ เอาไว้ใส่หญ้าเพื่อนำไปให้วัวกิน โดยใช้คานหาบทีเดียว 2 ใบ คล้ายกับการหาบกระจาดแต่ไม่มีสาแหรก กล่าวคือจะต้องสอดไม้คานไปในหูตระกร้า

3. ตะกร้อสอยผลไม้ เป็นเครื่องมือสำหรับสอยผลไม้ เช่น มะม่วง ชมพู่ ฯลฯ ที่อยู่บนต้นไม้และไม่สามารถปีนขึ้นไปเก็บได้ ตะกร้อสานด้วยเส้นหวายกลุ่ม ลักษณะโปร่งมัดติดกับโครงไม้ไผ่เป็นช่วง ห่างกันประมาณ 6 ซม. ส่วนปากตะกร้ามีเส้นไม้ไผ่เหลากลมขนาด 1 ซม. ยาว 7 ซม. มัดติดกับส่วนปากเป็นชี่ ห่างกัน 2 ซม. ชี่เหล่านี้จะช่วยดึงให้ผลไม้หลุดออกจากกิ่งและหล่นลงในตะกร้า เวลาจะใช้จะผูกติดกับด้ามไม้ไผ่ทั้งลำยาวตามความต้องการ

4. สุ่ม เป็นเครื่องมือจับปลา โดยไม่ต้องใช้เวลารอคอยและไม่ต้องใช้เหยื่อล่อ สุ่มโดยรูปแบบจะสานด้วยผิวไม้ไผ่เป็นตาสี่เหลี่ยม ส่วนบนแคบมีช่องสำหรับเอามือล่วงลงไปจับปลา ส่วนล่างบานออก และตอนปลายมีเชิงเลี้ยมให้แหลม เพื่อสะดวกในการกดลงบนพื้นโดยร่างไม่ค่อยแข็งแรงแต่ราคาถูก ผู้จับจะใช้สุ่มเดิมครอบไปตามพื้นน้ำหรือกอหญ้าที่คิดว่ามีปลาซ่อนอยู่ การเดินครอบจะเดินเรียงกันเป็นหน้ากระดานทีละหลายคน ปลาที่จับได้มีทั้งเล็กและใหญ่

5. กระจาดหาบ เป็นภาชนะสาน ที่ชาวบ้านใช้สำหรับใส่สิ่งของเพื่อนำไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการหาบ ในการใส่สิ่งของนั้นจะใช้กระจาดหาบสองใบ หาสาแหรกรองรับ แล้วใช้ไม้คานสอดที่ส่วนบนของสาแหรกใส่บ่าหามไป

6. กระจาดกระเดียด เป็นภาชนะใช้สอยเช่นเดียวกับกระจาดหาบ แตกต่างกันตรงที่ไม่ใช้หาบใช้ใส่ผลไม้ต่าง ๆ

7. กระชอน เป็นภาชนะสานสำหรับกรองน้ำกะทิ สานด้วยตอกไม้ไผ่

8. กระด้ง เป็นภาชนะสำหรับผัดข้าวเพื่อที่จะเลือกเอาเมล็ดข้าวที่ไม่ดีทิ้งไป

9. ตะกร้าล้างปลา เป็นภาชนะสำหรับใส่ปลาที่หั่นเป็นชิ้นแล้วหรือปลาตัวเล็กเพื่อนำไปล้างให้สะอาดและนำไปปรุงอาหารอีกทีหนึ่ง ปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยได้นำมาใช้ประโยชน์เท่าที่ควร

10. ฝาชี เป็นเครื่องปกปิดอาหารเพื่อป้องกันแมลงวันตอม และป้องกันสิ่งสกปรกมิให้ตกลงไปในอาหาร สานด้วยตอกเนื้อไม้ไผ่ ขนาด 5 ม.ม. สานเป็นลวดลายสองตา ห่างกัน 3 ม.ม. เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ขอบของฝาชีทำด้วยผิวไม้ไผ่ มัดด้วยเส้นหวานเป็นช่วง ๆ ภายในมีโครงไม้ไผ่ยึดติดกับขอบในลักษณะกากบาทเพื่อเสริมความแข็งแรง

11. พัด เป็นเครื่องมือใช้โบกลม ชาวพวนจะใช้พัดนี้เพื่อพัดลมในเวลาหุงต้มเตาถ่าน พัดจะสานด้วยตอกไม้ไผ่ขนาด 1.2 ซ.ม. เป็นลวดลายสองและลายขัด ตอนกลางมีด้ามไม้ไผ่เหลาแบนทำเป็นด้าม พัดมีรูปลักษณะเป็น 5 เหลี่ยม

12. กระบุง เป็นภาชนะที่ชาวบ้านใช้สำหรับใส่ข้าวและตวงข้าวมี 3 ขนาด รูปทรงแตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้ กระบุงใหญ่มีหูไว้ร้อยเชือก ใช้หาบข้าวหรือสิ่งของเบ็ดเตล็ด กระบุงกลางใช้สำหรับโกยข้าว กระบุงเล็กใช้โกยข้าวหรือใช้งานเบ็ดเตล็ดเช่น แต่ก่อนนี้จะใส่อาหารไปทำบุญที่วัด

13. สาแหรก เป็นภาชนะสำหรับหาบของ ทำด้วยหวายเป็นสาย ๆ รูปทรงคล้ายกรวยผูกหรือถักติดกัน ส่วนล่างเป็นหกเหลี่ยม มีสายโยงขึ้นไปรวมกันเป็นหูสำหรับสอดไม้คานถ้าต้องการหามหรือหาบหรือใช้แขวนเส้นหวายหรือสายสาแหรก ซึ่งจะกางออกได้เพื่อให้สอดภาชนะเข้าไปได้สะดวก ชาวพวนจะใช้สาแหรกนี้เพื่อใส่อาหารหวาน อาหารคาว (คนละข้าง) ไปทำบุญเฉพาะในเทศกาลกำฟ้าเท่านั้น

14. ซ่าแห่ เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ลักษณคล้ายตระกร้า ชาวบ้านจะนำมาใส่อาหารไปถวายวัดในเทศกาลบุญอื่น ๆ

จะเห็นได้ว่าเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญของลาวพวนที่ใช้ในการทำมาหากิน นอกจากนี้ยังมี ไซ ข้อง หมวกชาวนา เกวียน เป็นสิ่งที่ลาวพวนใช้ในการทำมาหากินทั้งในอดีตและปัจจุบัน และที่สำคัญลาวพวนจะนำเอาเครื่องใช้เหล่านี้มาใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญเช่น พิธีบุญกำฟ้า ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ดังนั้นจะนำเอารายละเอียดของเครื่องใช้ทั้ง 4 อย่างนี้ไปกล่าวไว้ในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย